

Een broedvogelinventarisatie-ronde in augustus

Arend J. van Dijk

In maart-juni 2012 werden, zoals gebruikelijk, de broedvogels van het Doldersummerveld geïnventariseerd. In augustus 2012 deed ik nogmaals een inventarisatieronde. Welke soorten waren in augustus nog broedactief en hoeveel waren dat er ten opzichte van het aantal territoria zoals vastgesteld tijdens de normale inventarisatieperiode? In hoeverre hadden de augustuswaarnemingen betrekking op tweede of derde broedsels of vervolglegels?

Gebied en werkwijze

Het Doldersummerveld (258 ha) ligt in het Drents-Friese Wold tussen Doldersum en Wateren en is een grotendeels open afwisselend nat-vochtig-droog heideveld, dat extensief wordt begraasd door runderen en schapen. Het gebied is in maart-juli 2012 acht maal (9 maart, 7 en 27 april, 4, 23 en 28 mei en 11 en 22 juni) geïnventariseerd, in grote lijnen volgens de regels van het Broedvogel Monitoring Project met automatische clustering (van Dijk & Boele 2011). Afwijking is onder andere een aan de omstandigheden en vogelactiviteiten aangepaste looproute. Tussen 2 en 21 augustus (met aanvullingen tot 12 september) heb ik het hele heideterrein fijnmazig doorkruist om de vegetatie in kaart te brengen (van Dijk & Heinemeijer 2013), het oostelijke deel vooral begin augustus, het westelijke deel half augustus. Bezoeken vielen tussen 06.00 en 19.00 uur tijdens overwegend gunstig weer. Augustuswaarnemingen zijn als één inventarisatieronde aan BMP toegevoegd. Tijdens het veldwerk had ik m'n handen letterlijk en figuurlijk vol aan vegetatiekaarten, luchtfoto's en plantensoorten, en kwamen vogels op de tweede plaats. Daardoor kunnen zich onopvallend gedragende vogels aan de aandacht zijn ontsnapt. Zo werd ik bijvoorbeeld door de roep attent gemaakt op twee Slangenarenden hoog in de lucht.

Augustuswaarnemingen

Het was opmerkelijk stil op de heide in augustus. Zingende heidevogels waren er vooral in de eerste week. In totaal zijn van tien soorten 37 nest- en territoriumindicerende waarnemingen genoteerd. De Roodborsttapuit was met 17 waarnemingen het meest talrijk (Tabel 1). Bij deze soort, en ook bij de Graspieper en Kneu, ging het steevast om alarmerende vogels, vaak met voer en/of met (pas) uitgevlogen jongen. Van de Kneu werd tot 10 augustus nog een enkele keer zang en baltst genoteerd. Van de Geelgors is uitsluitend zang gehoord tot 9 augustus. Tot mijn verbazing kon ik maar één zingende Veldleeuwerik noteren (8 augustus), terwijl er volop foeragerende present waren. Vrij talrijke broedvogelsoorten als Boompieper (66 territoria), Rietgors (16), Witte Kwikstaart (11), Zwarte Kraai (8) en Gele Kwikstaart (7) werden geregeld waargenomen maar vertoonden geen (duidelijk) broedgedrag. De meeste watervogels en steltlopers hadden het gebied, zoals gewoonlijk, in mei-juli al verlaten (bijv. Kievit 15 paren, Wilde Eend 12, Grauwe Gans 9, Tureluur 4). Er was continu één tetterende Nijlgans met jong aanwezig. Tussen 18 en 21 augustus baltste er een Watersnip (mogelijk opgejut door plotseling recent gearriveerde honderden trekkers, of één van hen?). De Kwartel zat op de grens van de hei en roggeakker, maar werd na het maaien van de rogge op 17 augustus niet meer gehoord. Een koekoekjong werd op 21 augustus door een Graspieper gevoerd. De laatste alarmwaarnemingen vielen op 29 augustus (Graspieper) en 2 september (Roodborsttapuit).

Enkele bosvogels met broedgedrag waren: Wespandief (vliegvlug jong, 15-24 augustus), Holenduif (zang, 22 augustus), Houtduif (24 augustus, nest met 2 eieren in solitaire lijsterbes),

Kleine Bonte Specht (12 keer zang/roep, 10-24 augustus), Grote Lijster (18, 21, 24 augustus, steeds kort zingend) en Grauwe Vliegenvanger (alarm, 12 augustus).

De 37 nest- en territoriumindicerende augustus-waarnemingen vertegenwoordigen 7.8 % van de totaal 476 heidevogelterritoria op het Doldersummerveld in 2012. De augustuswaarnemingen konden ingepast worden in de BMP-territoria van maart-juni.

Tabel 1. Aantal nest- en territoriumindicerende waarnemingen in augustus in vergelijking met het totale aantal territoria van heidevogels op het Doldersummerveld in 2012. *Number of birds showing breeding behaviour in August compared with the total local population of Doldersummerveld (heatland) in 2012.*

Soort <i>Species</i>	N registraties <i>records</i>	N territoria <i>territories</i>	%
Roodborsttapuit <i>Saxicola rubicola</i>	17	47	36
Graspieper <i>Anthus pratensis</i>	6	32	19
Kneu <i>Linaria cannabina</i>	4	55	7
Geelgors <i>Emberiza citrinella</i>	3	35	9
Veldleeuwerik <i>Alauda arvensis</i>	1	98	1
Boomleeuwerik <i>Lullula arborea</i>	2	8	25
Nijlgans <i>Alopochen aegyptiaca</i>	1	3	33
Koekoek <i>Cuculus canorus</i>	1	3	33
Watersnip <i>Gallinago gallinago</i>	1	2	50
Kwartel <i>Coturnix coturnix</i>	1	2	50

Tweede of derde broedsels, vervolglegels

Het vaststellen van tweede/derde broedsels, dat wil zeggen steeds na het uitvliegen van de jongen een volgend legsel, en ook vervolglegels na mislukkingen of nalegels, kunnen alleen aangetoond worden met individueel herkenbare broedvogels. Daar is op het Doldersummerveld geen sprake van.

Aan de hand van nestindicerende waarnemingen in maart-juni in territoria waarin ook in augustus waarnemingen zijn gedaan is bij de Roodborsttapuit en Graspieper nagegaan in hoeverre er sprake zou kunnen zijn van (in potentie) tweede of derde broedsels. En dat is inclusief eventuele vervolg- of nalegels. Bij nestindicerende waarnemingen ging het meestal om fel alarm, ouders met nestmateriaal of voedsel in de snavel en pas uitgevlogen jongen. Nestindicerende waarnemingen van Roodborsttapuiten zijn er uit 14 territoria: op 4 mei in 8 territoria, 23 mei in 7 en 11 juni in 12. In acht territoria zijn er drie achtereenvolgende nestindicerende waarnemingen in mei-augustus en in 24 territoria twee achtereenvolgende gedaan. Deze worden als aanwijzing gezien voor derde respectievelijk tweede broedsels. Hierbij is uitgegaan van de theoretische aanname van een broedduur van ongeveer 15 dagen en ook 15 dagen voordat de jongen uitvliegen plus het feit dat Roodborsttapuiten binnen enkele dagen na het uitvliegen van de jongen met een nieuw broedsel kunnen beginnen (Glutz von Blotzheim & Bauer 1985).

Nestindicerende waarnemingen van Graspiepers kwamen van 4 mei (1), 23 mei (3) en 11 juni (3). Volgens dezelfde redenering als bij de Roodborsttapuit, maar dan met 13 dagen gerekend voor broedduur en 13 dagen voor nestjongen (Glutz von Blotzheim & Bauer 1985) en met een pauze van ongeveer 12 dagen tussen het uitvliegen van een broedsel en het begin van een volgend legsel (Hötker 1990), zijn er drie achtereenvolgende alarmwaarnemingen in één territorium en twee achtereenvolgende in 13 territoria.

Conclusie

In West-Europa zijn tweede broedsels bij de Roodborsttapuit heel gewoon en het aandeel derde broedsels varieert van 5 tot 84 % (Bijlsma 1978, Glutz von Blotzheim & Bauer 1985). In Zuid-Nederland echter bleken derde broedsels zelden succesvol door grote broedverliezen en door het vertrek van broedvogels (Agatho 1960). In vergelijking hiermee hebben Graspiepers op onze breedte minder tweede of derde broedsels. Studies geven aan dat ongeveer de helft van de Graspiepers tot tweede broedsels komt en 10% tot derde broedsels (Glutz von Blotzheim & Bauer 1985). Hermann Hötker (1990) heeft in NW-Duitsland berekend dat vrouwtjes gemiddeld 2.3 maal per broedseizoen met een broedsel beginnen, maar overjarige vrouwtjes doen dat vaker dan jonge vrouwtjes. In sommige gevallen konden 'echte' derde broedsels (door hetzelfde vrouwtje) worden aangetoond. Uit deze bronnen blijkt dat het zeker vaststellen van tweede of derde broedsels geen sinecure is en daaruit volgt dat het vaststellen ervan op basis van territoriumkarteringsgegevens, zoals in 2012 verzameld, onmogelijk is. Mijn idee om op basis van augustus-waarnemingen, gekoppeld aan die uit de broedperiode, op den duur uitspraken te kunnen doen over verandering in de broedperiode blijkt niet te werken. Vooral nog leverden de augustus-waarnemingen alleen aanvullingen op de BMP-territoria uit maart-juni.

Summary

Dijk A.J. van 2013. Mapping breeding birds in August. Drentse Vogels 27: .

In 2012 breeding birds were censused on Doldersummerveld, a heathland in the northern part of the Netherlands. Additionally, during a vegetation survey in August, all birds showing breeding behaviour were again recorded in addition to the regular survey in March-July. In August ten species showed breeding behaviour 37 times (Table 1), representing 7.8% of the total population of 476 breeding pairs. Taking the full observation period of March-August into account, particularly Stonechat (8 territories with possible 3rd broods, 24 territories with possible 2nd broods) and Meadow Pipit (resp. 1 and 13 territories) were actively involved in reproduction. However, determining 2nd or 3rd broods only on the basis of territorial observations is insufficiently reliable.

Literatuur

- Agatho Br. 1960. De Roodborsttapuit (*Saxicola torquata rubicola* L.), een onderzoek naar zijn leefwijze en broedbiologie. Publicatie Natuurhistorisch Genootschap Limburg 12: 97-175.
- Bijlsma R. 1978. Reproductie-kapaciteit van de Roodborsttapuit, *Saxicola torquata*. Veldornitologisch Tijdschrift 1: 126-135.
- Dijk A.J. van & Boele A. 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Dijk, A.J. van & Heinemeijer H.D. 2013. Vegetatie, broedvogels en heidebeheer op het Doldersummerveld 1982-2012. Het Drentse Landschap, Assen. [in druk]
- Glutz von Blotzheim U.N. & Bauer K.M. 1985. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Band 10/II. AULA-Verlag, Wiesbaden.
- Hötker H. 1990. Der Wiesenpieper. Die Neue Brehm-Bucherei 595, Ziemsen Verlag, Wittenberg-Lutherstadt.

Adres: Anserweg 8, 7975 PB Uffelte, arend.vandijk@sovon.nl